

УДК 37(091)(477.4):37.015.31-058.862
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212569>

Галина ЛЯЛЮК,
orcid.org/0000-0002-4819-6247
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Дрогобич, Львівська область, Україна) *gala_psycholog@ukr.net*

ОПІКА ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ 1918–1939 РР.

У статті висвітлено окремі історичні особливості опіки та виховання дітей-сиріт на теренах Правобережної України (1918–1939 рр.).

Представлено огляд сучасних наукових розвідок, в яких досліджуються історичні аспекти проблеми сирітства в Україні. Виокремлено позитивний досвід опікунсько-виховної діяльності Української греко-католицької церкви, зокрема чернечих чинів. Зазначено, що найбільшого розквіту опікунська діяльність УГКЦ набула в Галицькому краї в період керівництва митрополитом престолом А. Шептицьким, який зробив значний внесок у розвиток традиції української благодійності та меценатства.

У сиротинцях, що створювалися при монастирях УГКЦ, не тільки дітям надавали притулок, харчування, забезпечували одягом, але й проводилася і навчально-виховна робота. Морально-релігійне виховання стало пріоритетним напрямом роботи як захоронок, інтернатів, сиротинців, початкових і фахових шкіл, так і гімназій та ліцеїв. Організаційно-виховна діяльність опікунських закладів УГКЦ, зокрема дошкільного виховання, була на високому педагогічному рівні. У зміст педагогічної діяльності було закладено національні ідеї та традиції. Засобами виховання в сиротинцях під керівництвом монахинь УГКЦ були церковні звичаї та обряди, фольклор, національні традиції, різноманітні життєві ситуації. У виховний процес впроваджувались найновіші досягнення як вітчизняної, так і зарубіжної теорії і практики, значна увага приділялась підготовці кадрів до опікунсько-виховної діяльності.

Проаналізовано діяльність об'єднань та товариств релігійного спрямування та їх роль у процесі розвитку опіки та виховання дітей-сиріт. Діяльність об'єднань та релігійних товариств сприяла утвердженню престижу меценатської і філантропічної діяльності, альтруїзму серед населення краю.

Ключові слова: діти-сироти, захоронки, сиротинці, опіка, морально-релігійне виховання.

Halyna LIALIUK,
orcid.org/0000-0002-4819-6247
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Psychology of Activities in Special Conditions,
Lviv State University of Internal Affairs
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *gala_psycholog@ukr.net*

GUARDIANSHIP AND EDUCATION OF ORPHAN CHILDREN IN THE RIGHT BANK OF UKRAINE 1918–1939

The article highlights some historical some historical features of guardianship and upbringing of orphans on the territory of the Right Bank of Ukraine (1918–1939).

The an overview of modern scientific research is presented, which examines the historical aspects of the problem of orphanhood in Ukraine. The positive experience of guardianship and educational activity of the Ukrainian Greek Catholic Church, in particular monastic ranks, is highlighted. It is noted that the UGCC's guardianship activity flourished in the Galician region during the reign of the metropolitan throne A. Sheptytsky, who made a significant contribution to the development of the tradition of Ukrainian charity and philanthropy.

In the orphanages created at the monasteries of the UGCC, children were not only provided shelter, food, clothing, but also educational work. Moral and religious upbringing has become a priority of burials, boarding schools, orphanages, primary and vocational schools, as well as gymnasiums and lyceums. The organizational and educational activities of the guardianship institutions of the UGCC, in particular preschool education, were at a high pedagogical level. National ideas and traditions were also included in the content of pedagogical activity. Church customs and rites, folklore, national traditions, and various life situations were the means of upbringing in orphanages under the guidance of UGCC nuns.

The latest achievements of both domestic and foreign theory and practice were introduced into the educational process, and considerable attention was paid to the training of personnel for guardianship and educational activities.

The activity of associations and societies of religious orientation and their role in the process of development of guardianship and upbringing of orphans are analyzed. The activities of associations and religious societies contributed to the establishment of the prestige of patronage and philanthropic activities, altruism among the population of the region.

Key words: orphans, burial grounds, orphanages, guardianship, moral and religious upbringing.

Постановка проблеми. Одним з актуальних напрямів державної соціальної політики в Україні є охорона дитинства, забезпечення прав дітей на життя, збереження здоров'я, освіти, виховання. Особливої гостроти набуває проблема опіки та виховання дітей-сиріт, створення умов для їх успішного особистісного зростання, позаяк нині чимало дітей з означеної категорії продовжує виховуватись у дитячих будинках, інтернатних закладах освіти. Переосмислення історії, теорії та практики опіки та виховання дітей-сиріт в Україні допоможе виокремити позитивні конструкції, які сприятимуть становленню нової парадигми вітчизняної опіки в сучасних умовах з урахуванням набутого позитивного досвіду суб'єктів опікунсько-виховної діяльності на різних історичних етапах.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічні розвідки, що розкривають сучасні підходи до організації й вдосконалення виховання дітей, які перебувають в умовах державних закладів опіки здійснено Л. Канишевською, О. Кузьміною, А. Наточій, І. Пеша, В. Покась, В. Слюсаренко та ін. Історичні аспекти опіки та виховання дітей-сиріт висвітлено в наукових розвідках В. Бондаренко, І. Голубочкіної, Б. Кобзар, Б. Ступарик, В. Яковенко, О. Сухомлинської, В. Федяєвої та ін. Досвід суспільної опіки та виховання дітей-сиріт у Галичині (друга половина XIX – перша половина XX ст.) вивчали Р. Волянчук, Т. Завгородня, О. Карпенко, О. Квас, І. Комар, І. Курляк, Н. Лисенко, К. Мажец, І. Мищишин, З. Нагачевська. У дослідженнях В. Виноградової-Бондаренко, І. Діптан, А. Зінченко, С. Кульчицького, Є. Шаталіної та ін. представлено критичний аналіз переосмислення процесу подолання дитячої безпритульності 20–30-х рр. XX ст. в Україні. Зокрема, діяльність греко-католицької церкви та її вплив на розв'язання завдань морально-релігійного виховання молоді на теренах Правобережної України розглядали Р. Волянчук, Н. Дмитришина, І. Комар, І. Мищишин, Ю. Щерб'як.

Проведений аналіз наукових досліджень дає підстави констатувати, що більшість наукових праць дослідники присвячують проблемам соціального виховання дітей-сиріт означеного періоду на Лівобережній Україні та морально-релігійному вихованню дітей та молоді на західноукраїнських землях. Питанням теорії та практики опіки та виховання дітей-сиріт на Правобережній Україні 1918–1939 рр. присвячена незначна кількість наукових досліджень.

Мета статті – висвітлити окремі історичні особливості опіки та виховання дітей-сиріт на теренах Правобережної України (1918–1939 рр.),

виокремити позитивний досвід опікунсько-виховної діяльності інституційних форм утримання й виховання дітей-сиріт.

Виклад основного матеріалу. Для нашої наукової розвідки актуальним є зосередження уваги на конструктивному аналізі опіки та виховання дітей-сиріт на теренах Правобережної України (1918–1939 рр.), проте для ґрунтовнішого розуміння означеного коротко звернемося до передумов опіки та виховання дітей-сиріт окресленого періоду.

Період 1882–1918 рр., коли Галичина перебувала у складі Австро-Угорської імперії, характеризувався активізацією опікунської діяльності вже створених і бурхливим розвитком нових чернечих спільнот УГКЦ. Власне у 1882 р., за рішеннями Добромильської реформи, сестри Василіянки (ЧСВВ) отримали дозвіл працювати зі світськими особами, що дало початок розвитку їх освітньо-виховної діяльності. У 80-х рр. XIX ст. продовжувала плідно розвиватися й опікунська діяльність чоловічої гілки ЧСВВ – отців Василіян та Студитів (Комар, 2007: 11).

Першою ланкою були дошкільні інституції, створені чернецтвом УГКЦ, так, перша захоронка була створена у 1891 р. з ініціативи Н. Кобринської та о. К. Сілецького, пароха с. Жужелі Львівського воеводства при монастирі Згромадження сестер служебниць Непорочної Діви Марії. У 1901 р. було засновано товариство «Руська захоронка», яке на 1913 р. об'єднувало 250 членів та утримувало чотири захорони (Малицька, 1937: 5).

У 1916 р. за сприяння американського комітету допомоги дітям, організованого сенатором Г. Гувєром, було створено «Український єпархіальний комітет опіки над воєнними сиротами у Львові». Протягом 1918 р. виникли аналогічні єпархіальні комітети в Перемишлі – під патронатом єпископа Й. Коциловського, в Станіславі – єпископа Г. Хомишина. У структурі комітетів діяли єпархіальні товариства допомоги. Основне завдання організацій полягало в попередженні смертності серед українських дітей, наданні допомоги жертвам війни, сиротам і вдовам духовенства, опікунстві над ними. Кожна новоутворена фундація займалася також патронатом покинутих батьками дітей у Галичині та за її межами, утримуючи кілька захистів у кожній єпархії. Так, у Львівській єпархії на той час їх було 18, зокрема «Захист ім. митрополита Андрея Шептицького», у Перемишльській і Станіславській єпархії – по 6 (Ступарик, 2002: 57).

Видатні представники духовенства, чернечі згромадження та чини надавали допомогу хворим, сиротам, убогим, перестарілим та іншим

групам соціально незахищених людей. Особливо широку меценатську діяльність проводив Митрополит УГКЦ А. Шептицький. Завдяки об'єднанню зусиль української діаспори, духовенства, громадськості 10 вересня 1917 р. при монастирі монахів-студитів було утворено фонд для українських сиріт ім. А. Шептицького.

Важливим етапом у розвитку опіки та виховання дітей-сиріт на теренах Правобережної України стало створення «Українського крайового товариства охорони дітей і опіки над молоддю» 28 червня 1917 р., з ініціативи громадсько-політичних діячів В. Децикевича і о. Т. Войнаровського. Діяльність Товариства сприяла розвитку ідеї охорони дітей та опіки над молоддю, створенню та утримання для опіки і виховання дітей та молоді захистів, бурс, захоронок, фахових шкіл. Товариство співпрацювало із центральною Віденською організацією опіки над дітьми та іншими подібними організаціями займалось внесенням петицій до законодавчих органів, державної і крайової влади у цих справах. Члени Товариства брали участь у конференціях і конгресах, присвячених справі опіки над дітьми та молоддю. До захистів охорони дітей і опіки над молоддю приймали занедбаних дітей з убогих чи морально деградованих сімей та воєнних сиріт греко-католицького обряду у віці від 2 до 14 років. Уже на 1921 р. виникло 30, а 1929 р. – 37 повітових філій «Українського крайового товариства охорони дітей і опіки над молоддю» з понад 2,5 тис. членів (Малицька, 1928: 129). Однак спроба організації гуртків товариства селами Галичини не дала результатів. Найбільш ефективними стали тільки перші роки заснування товариства (Звіт із діяльності Виділу «Товариства вакаційних осель», 1910: 127).

У період з 1919 до 1939 рр. Галичина перебувала під владою Польщі, що внесло певні зміни в розвиток опікунсько-виховної діяльності. Польська влада не переймалася соціальними проблемами українців та намагалася будь-яким чином пригальмувати процеси їх національного самосвідомлення. Всупереч складним політичним умовам, що склалися на поч. ХХ ст. у Галичині, значно пошквалилася культурно-просвітницька діяльність громадських і церковних організацій. Намагаючись підняти рівень національної свідомості й духовної культури української нації, прогресивна громадськість та духовенство засновують різноманітні самодіяльні об'єднання і товариства. Висунувши гасло духовного оновлення, Церква розгортає широкомасштабну освітньо-виховну, громадсько-культурну й благочинну

діяльність. Для цього періоду характерне зростання кількості опікунсько-виховних закладів під керівництвом чернечих чинів УГКЦ. Усі громади активно розширювалися, мали свої монастирі та будинки. Важливою рисою цього періоду став розвиток таких напрямів опікунської діяльності чернечих організацій УГКЦ, як опіка над сиротами, медична опіка, соціально-геронтологічна робота (Комар, 2007: 12).

Внаслідок війни кількість сиріт у краї щоразу збільшувалась і станом на 1920 р. їх налічувалось близько 20 000, тому мізерні урядові дотації на дитячі притулки і збори пожертвувань у парафіях не могли забезпечити їх повноцінної роботи. Греко-католицька церква була змушена знаходити додаткові можливості для самостійного фінансування благодійних дитячих закладів. У 1921 р. митрополит А. Шептицький звернувся за допомогою до Папи Бенедикта XV та ієрархії США та Канади. Після тривалої подорожі митрополита А. Шептицького країнами Західної Європи, Північної та Південної Америки у 1921 р. з-за кордону надійшла перша матеріальна допомога на соціальні й добродійні цілі. Під час візиту до Голландії та Бельгії митрополит «відбув понад сорок конференцій із представниками різних гуманітарних товариств, збираючи пожертви для дітей-сиріт». У травні 1921 р. А. Шептицький передав до Галичини 3150 бельгійських і 20 000 французьких франків (Проекти про організацію закладів опіки над дітьми і молоддю, 1931: 12).

Українське духовенство неодноразово висловлювало свою стурбованість із приводу відсутності належного соціального захисту українських дітей із боку Польської держави. Так, у пастирському листі 1931 р. Станіславський єпископ Г. Хомишин акцентував на тому, що «державна нічим не причиняється до удержання установ харитативних, церковних і релігійних. Польські установи більш засібні, в польських установах на многі недомогання дивляться нераз через пальці, а в українських ті приписи є часто притокою заборони» (Хомишин, 1931: 2).

Мережа освітньо-виховних установ під егідою духовенства УГКЦ, зокрема чернецтва, включала захоронки, сиротинці, початкові та фахові школи (в тому числі вчительські та захоронкарські семінарії), гімназії та ліцеї. До складу дошкільної ланки, яка найбільшою мірою розв'язувала опікунсько-виховні завдання, входили заклади двох категорій: установи інтернатного типу – сиротинці та заклади неповного дня – захоронки.

Дві захоронки і сирітський притулок діяли у Стрию, дві захоронки-захисти (для дівчат і для

хлопців) – у Дрогобичі. При них функціонували вакаційна оселя і дитячий санаторій. У травні 1933 р. загальними зборами товариства «Українська захоронка» у Львові було ініційовано створення ширшої мережі дитячих дошкільних закладів та їдалень. Незабаром у місті нараховувалося дев'ять захоронок, в яких діти мали змогу отримувати харчування й одяг (Квас, 2012: 282).

У сиротинцях, що створювалися при монастирях УГКЦ, дітям надавали притулок, харчування, забезпечували одягом, також проводилася і навчально-виховна робота. Кожен сирітський заклад під керівництвом греко-католицького чернецтва мав план навчально-виховної роботи, де відображалися завдання різних напрямів виховання. Для дітей шкільного віку передбачалася допомога у виконанні домашніх завдань, пропонувалися цікаві матеріали, які поглиблювали знання вихованців із різних предметів. Із дошкільниками проводилися заняття у формі гри. Їх ознайолювали з навколишнім світом, допомагали засвоїти елементарні математичні поняття, проводили вправи на розвиток мови, пам'яті, логічного та образного мислення. Особливу увагу було зосереджено на морально-релігійному вихованні дітей. У кожному сиротинці були каплички, де діти проводили ранкові та вечірні молитви, щонеділі відвідували богослужіння у церквах, вивчали катехизм. Найважливішим своїм завданням черниці вважали забезпечення сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини. У зміст педагогічної діяльності було закладено національні ідеї та традиції. В умовах асиміляторської політики панівних держав це завдання набувало надзвичайно великої ваги. Поряд із домінуючим морально-релігійним вишколом вирішувалися завдання розумового, естетичного, економічного, громадсько-державного, трудового та фізичного виховання підопічних, що, зрештою, виявилось в їх різнобічному та гармонійному розвитку. Робота вихователів будувалася на принципах культуровідповідності, народності, патріотизму. Засобами виховання в сиротинцях під керівництвом монахинь УГКЦ виступали церковні звичаї та обряди, фольклор, національні традиції, різноманітні життєві ситуації. У кожному опікунському закладі створювалися бібліотеки та читальні, які існували за кошти релігійних згромаджень УГКЦ (Комар, 2007: 14).

В опікунських установах чернечих згромаджень перебували діти-сироти різних типів. Це – природні сироти та напівсироти, соціальні сироти (діти, що стали такими при живих батьках, внаслідок їх розлучення, зникнення, ув'язнення або

моральної деградації) і психологічні сироти (педагогічно занедбані діти, позбавлені належної опіки внаслідок небажання батьків займатися їх вихованням). З усіх названих груп сиріт найбільший відсоток становили природні та соціальні сироти, що було зумовлене наслідками війни (Мищишин, 1999: 9).

На території Львівської єпархії у 1931 р. діяло 18 захистів (сиротинців), із них лише один утримувався світськими особами, а решта – духовними. Захисти чернечих згромаджень не одержували жодної матеріальної допомоги від держави. Джерелами їх фінансування були кошти громад (де до того часу проживали сироти) і добровільні пожертви. Варто зазначити, що кожен сиротинець був закріплений за конкретним повітом, громадяни якого робили жертвовні збірки на утримання цього закладу (Лициняк, 1931: 2).

Особливого значення в цей складний час набула опікунсько-виховна діяльність завдяки самовідданій праці сестер Василянок, Службниць, Студиток, Йосифіток, отців Студитів, Василян. Сиротинці, захисти і притулки для українських дітей у багатьох містах і селах Галичини були відкриті сестрами Василянками у Львові, Яворові, Станіславі, Підмихайлівцях; сестрами Студитками – у Львові, Галичі, Підгайцях, Брюховичах, Уневі, Зарваниці, Якторові та інших селах. Найбільш плідно в цьому напрямі працювали сестри Службниці. Під їх опікою перебували сироти у Львові, Тернополі, Перемишлі, Станіславі, Самборі, Кам'янці Струмилової, Городку, Стрию, Раві-Руській, Бережанах, Бориславі, Снятині, Калуші, Болехові, Турці, Косові, Коломиї, Тереховлі. Сиротинці та захоронки, що знаходились під опікою чернецтва, досягли вагомих результатів у виховній роботі з дітьми. З цією метою сестри Василянки спеціально організували свою захоронкарську семінарію для підготовки виховниць дошкільних установ (Великий, 1968: 187).

Збереглися цікаві відомості про сирітський захист під проводом Службниць у Бориславі. Вражаючим є те, з якою відповідальністю сестри ставилися до свого служіння дітям-сиротам. Коли дівчата підросли, сестри почали думати про те, щоб допомогти їм стати на ноги та навчити самостійно заробляти собі на життя. Тому у 1928 р. у Бориславі Сестри Службниці відкрили трирічну Школу для крою та шиття. Найперше Школа призначалася для фахового навчання дівчат-сиріт. Але у школі навчалися й дівчата, які мали батьків. Учениці навчалися, шиючи власний одяг, або одяг для дітей-сиріт, якими опікувалися сестри в Бориславському сиротинці. У школі

також навчали шиття церковних риз, гаптування та ткання золотими нитками. Сестри дбали не лише про фахове навчання дівчат, але й про їх моральне виховання.

Статистика Згромадження сестер-служебниць у другій половині 1930-х рр. показує, що черниці при своїх монастирях провадили 76 захоронок, які відвідувало 4215 дітей (Практичний календар-порадник для українського жіноцтва, 193: 153). Згідно з каталогом Згромадження за 1938 р., Сестри Служебниці Провінції Співстраждання Матері Божої провадили 15 сирітських захистів.

Завдання морально-релігійного виховання були пріоритетними напрямками роботи як захонок, інтернатів, сиротинців, початкових й фахових шкіл, так і гімназій та ліцеїв. Усі напрямки різнобічного розвитку особистості дітей базувались на засадах християнського виховання, основними ідеями якого виступали служба Богові та Україні, матеріальна та моральна допомога немічним, убогим, перестарілим тощо. Сповідь, бесіди, проповіді, розважання, іспит совісті, а також деякі релігійні практики були особливо ефективними шляхами впливу на свідомість, волю, почуття і поведінку дітей задля реалізації певної виховної мети, та виступали методами морального виховання. Дослідниця І. Мищишин зазначає, що незважаючи на те, що завдання морально-релігійного виховання було пріоритетним напрямом опікунсько-виховних закладів, педагогічний процес у цих закладах мав світський характер. У педагогічному процесі опікунсько-виховних установ використовувалися такі принципи морально-релігійного виховання: гуманізації, демократизації, народності, природовідповідності, опори на позитивне, культуровідповідності, індивідуалізації, єдності вимог різних виховних інституцій (Мищишин, 1999: 12).

Варто зауважити, що значна увага духовенства приділялась вимогам до професійних якостей педагога, а також перших вихователів дитини – її батьків чи опікунів, виховання розглядалось як обов'язок виконання своїх особливих специфічних функцій.

Церква на чолі з Митрополитом Ординаріатом виступала ініціатором співпраці чернечих згромаджень і світських товариств освітньо-виховного спрямування та надавала матеріальну допомогу організаціям «Українська Захоронка», «Рідна школа», «Товариство Вакаційних Осель» для створення освітньо-виховних установ, підтримувала їх функціонування, вирішувала проблему забезпечення цих закладів кваліфікованими кадрами. У своїй діяльності сестри намагалися використо-

увати найновіші досягнення як вітчизняної, так і зарубіжної теорії і практики. Так, ними вивчалися і втілювалися в життя розробки В. Ферстера, Ф. Фребеля і М. Монтессорі.

Важливо зазначити спеціальну професійну підготовку до опікунсько-виховної діяльності, яку проходили черниці УГКЦ, набуваючи спеціальних знань, виробляючи вміння та навички на педагогічних і медичних курсах, семінарах. Зокрема, першоджерелом у педагогічній підготовці греко-католицького чернецтва була методика отців єзуїтів, яка вирізнялася ретельним підбором принципів, методів, а також мала елементи класно-урочної системи. Другою формою навчання були педагогічні курси, які велися за методикою німецького педагога Ф. Фребеля. Використовуючи основні елементи цих методик та наповнивши їх національним змістом з урахуванням особливостей регіону, представники релігійних організацій УГКЦ створили власну виховну систему, притаманну вітчизняній практиці. Підготовці кваліфікованих кадрів із числа монахинь велику увагу приділяли керівники монастирів та митрополит А. Шептицький. Вони сприяли навчальним поїздкам черниць на курси за кордон, організували семінари та тренінги з питань педагогіки, психології, медицини в містах Галичини. Важливе місце в навчальному плані займали уроки з вивчення методик О. Декролі та М. Монтессорі. Педагогічні семінари сприяли підготовці фахівців із числа черниць для роботи в навчальних закладах різних типів (Комар, 2007: 15).

Аналізуючи особливості опіки та виховання дітей-сиріт на Правобережній Україні означеного періоду, варто зазначити діяльність об'єднань та товариств релігійного спрямування. Ідея створення християнських об'єднань була запозичена із Заходу. Першими серед організацій релігійного спрямування на українських землях розпочали свою апостольську працю Марійські Дружини, учасниками яких здебільшого були представники учнівської й студентської молоді, тому існували ці організації безпосередньо при різних навчально-виховних закладах (інститутах, гімназіях, вчительських семінаріях, фахових і вищих школах). Початки їх діяльності на західноукраїнських землях датуються XVII ст. Імпульсом до активного створення аналогічних товариств, швидкого зростання кількості їх членів стала розпочата у 1931 р. Католицька Акція. Нова однойменна організація, що з'явилася на українських землях як наслідок закликів духовенства, стала центром інтеграції наявних релігійних об'єднань. Саме Католицька Акція виступала ініціатором створення Українських

Католицьких Союзів (УКС) як своїх нижчих підрозділів та об'єднували представників різних вікових груп як молодого покоління, так і дорослого населення.

У контексті нашого дослідження інтерес становить добродійна секція Марійських Дружин, до завдань якої входило відвідування убогих родин, надання їм матеріальної та моральної допомоги, організація безплатного харчування для старців і ув'язнених, пошук можливостей працевлаштування безробітних, розміщення сиріт у притулках тощо. Широкий обсяг завдань ставили перед собою і учасники харитативної секції, які дбали про підтримку убогої шкільної молоді, сиріт, закладали, так звані «порадні матерів», шпиталі, притулки, садочки, ясла, створювали різного роду бурси, фахові майстерні, поради для вибору професій, надавали лікарську та грошову допомогу.

Специфічну і розгалужену організаційну структуру мала також і Католицька Акція. Товариство діяло на основі злагодженої співпраці різноманітних «апостольств». Серед них варто зазначити вступне апостольство духовного милосердя, групи харитативної діяльності, філантропічної допомоги та ін. На надзвичайно високу оцінку заслуговує харитативна праця товариств. Акції благодійництва, жертвності та милосердя були наявні в роботі всіх підрозділів молодіжних об'єднань. Надання матеріальної та моральної підтримки, турбота про соціально скривджених, в'язнів, хворих, сиріт, перестарілих були характерними ознаками діяльності релігійних організацій. Позитивним наслідком роботи товариств було формування національної свідомості, високого рівня громадської і моральної зрілості, що проявлялися, зокрема, в жертвності українського народу

на різні освітньо-виховні інституції і соціальні потреби убогих, немічних, перестарілих.

Висновки. Здійснивши ретроспективний аналіз наукових напрацювань науковців з означеного питання, можемо констатувати, що на теренах Правобережної України (1918–1939 рр.) під керівництвом українських громадських організацій та УГКЦ була сформована власна система опікунсько-виховних закладів (товариства опіки, сиротинці, бурси, захоронки).

У сиротинцях, що створювалися при монастирях УГКЦ, не тільки дітям надавали притулок, харчування, забезпечували одягом, але й проводилася і навчально-виховна робота. Морально-релігійне виховання стало пріоритетним напрямом роботи як захоронки, інтернатів, сиротинців, початкових й фахових шкіл, так і гімназій та ліцеїв. У зміст педагогічної діяльності опікунсько-виховних закладів також закладалися національні ідеї та традиції. Організаційно-виховна діяльність опікунських закладів УГКЦ, зокрема дошкільного виховання, була на високому педагогічному рівні. Засобами виховання в сиротинцях під керівництвом монахинь УГКЦ були церковні звичаї та обряди, фольклор, національні традиції, різноманітні життєві ситуації. У виховний процес впроваджувались найновіші досягнення як вітчизняної, так і зарубіжної теорії і практики.

Важливу роль у розвитку опіки та виховання дітей-сиріт відіграла діяльність об'єднань та товариств релігійного спрямування в результаті праці яких утвердився престиж меценатської і філантропічної діяльності, альтруїзму серед населення краю.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розгляді опіки та виховання дітей-сиріт в Україні в період Другої світової війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий А. Нарис історії згромадження сс. Службниць ПНД. Рим, 1968.
2. Звіт із діяльності Виділу «Товариства вакаційних осель» у Львові від основания, т.є. від року 1905 до 1909 включно. Жовква : Печатня оо. Василіан, 1910. С. 4–8. *Діло*. 1934. 30 квітня.
3. Квас О. В. Розвиток ідей дитиноцентризму в педагогічній теорії та практиці (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Дрогобич, 2012. 465 с.
4. Комар І. Опікунська діяльність релігійних організацій Української греко-католицької церкви у Галичині (кінець XIX – перша половина XX ст.) : автореф. дис. ... к-та пед. наук : 13.00.05. Київ, 2007. 25 с.
5. Лициняк В. В справі сиріт. *Львівські архієпархіальні відомості*. 1931.
6. Малицька К. Суспільна опіка над дітьми і молоддю. *Наша книга. Альманах «Жіночої долі» на 1929 р.* Коломия, 1928. С. 128–135.
7. Малицька К. В ювілейне свято Української Захоронки. *В 25 роковини Української Захоронки*. Львів : Українська захоронка, 1937. С. 4–14.
8. Мицишин І. Я. Моральне виховання української молоді в процесі співпраці школи, греко-католицької церкви і громадськості (кінець XIX – 30-і роки XX ст.) : автореф. дис. ... к-та пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 1999. 26 с.
9. Проекти про організацію закладів опіки над дітьми і молоддю (1931). *ЦДДА України у Львові*. Ф. 567, оп. 1, spr. 36. 24 арк.

10. Ступарик Б. Розвиток системи опіки над дітьми в Україні. *Опіка над дітьми в добу трансформації суспільного устрою*. Івано-Франківськ-Ужгород : Мистецька лінія, 2002. С. 43–66.

11. Хомишин Г. Пастирський лист про політичне положення українського народу в Польській державі. *Нова зоря*. 1931. 22 березня.

REFERENCES

1. Velykyi A. (1968) *Narys istorii zghromadzhennia ss. Sluzhebnyts PND*. [Essay on the history of the congregation ss. PND maids] Rome. [in Ukrainian].

2. Zvit z diialnosti Vydilu “Tovarystva vakatsiinykh osel” u Lvovi vid osnovannia, t.ie. vid roku 1905 do 1909 vkluchno (1934) Report on the activities of the Branch of the “Society of Holiday Homes” in Lviv from the foundation, ie from 1905 to 1909 inclusive (1910) Zhovkva : Pечатnia oo. Vasylian, p. 4–8. Dilo. 1934, 30 kvitnia. [in Ukrainian]

3. Kvas O. V. Rozvytok idei dytynotsentryzmu v pedahohichnii teorii ta praktysi (druha polovyna KhIKh st. – persha polovyna KhKh st.) : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Drohobych, 2012. 465 s. [in Ukrainian].

4. Komar I. Opikunska diialnist relihiinykh orhanizatsii Ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy u Halychyni (kinets KhIKh – persha polovyna KhKh st.) [Custodial activity of religious organizations of Ukrainian Greek-Catholic churches in Galychyna (the end of 19th century – the first half of the 20th century)]: avtoref. dys. ... k-ta ped. nauk :13.00.05. Kyiv, 2007. 25 p. [in Ukrainian].

5. Lytsyniak V. (1931) V spravi syrit [In the case of orphans]. Lvivski Arkhyieparkhialni Vidomosti [Lviv Archdiocesan Information] Lviv. [in Ukrainian].

6. Malyska K. (1928) Suspilna opika nad ditvoroiu i moloddu [Public care for children and youth] // *Nasha knyha. Almanakh «Zhinochoi doli» na 1929 r. – Kolomyia, 1928.* – p. 128-135. [in Ukrainian].

7. Malyska K. (1937) V yuvileine sviato Ukrainskoi Zakhoronky. V 25 rokovyny Ukrainskoi Zakhoronky [On the anniversary holiday of the Ukrainian Zakhoronka]. On the 25th anniversary of the Ukrainian Zakhoronka. Lviv : Ukrainska zakhoronka. P. 4–14. [in Ukrainian].

8. Myshchyshyn I. Ia. (1999) Moralne vykhovannia ukraïnskoi molodi v protsesi spivpratsi shkoly, hreko-katolytskoi tserkvy i hromadskosti (kinets KhIKh – 30-i roky KhKh st.) [Ethical education of Ukrainian youth in the process of cooperation of school, the Gric-Catholic Church and the community (Galicia, the end of 19th century -the 30th of the 20th century)]: avtoref. dys. ... k-ta ped. nauk: 13.00.01. Ternopil. 26 p. [in Ukrainian].

9. Proekty pro orhanizatsiiu zakladiv opiky nad ditmy i moloddu [Projects on the organization of care institutions for children and youth]. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 567, op. 1, spr. 36. 24 ark. [in Ukrainian].

10. Stuparyk B. (2002) Rozvytok systemy opiky nad ditmy v Ukraini [Development of child custody system in Ukraine]. *Opika nad ditmy v dobu transformatsii suspilnoho ustroiu* [Guardianship of children in the days of transformation of the social system] Ivano-Frankivsk-Uzhhorod: Mystetska liniia, P. 43–66. [in Ukrainian].

11. Khomyshyn H. (1931) Pastyrskyi lyst pro politychne polozhennia ukraïnskoho narodu v Polskii derzhavi [Pastoral letter on the political situation of the Ukrainian people in the Polish state]. *Nova zoria*. [in Ukrainian].